

Hestevelværd i naturnationalparker

Kan heste i naturnationalparker forvaltes med minimal menneskelig indgriben uden at kompromittere dyrevelfærden? Artiklen analyserer de veterinærfaglige, etiske og lovgivningsmæssige udfordringer ved rewilding med udgangspunkt i et specialeprojekt.

Rewilding defineres som en forvaltningsstrategi, hvor dyr som heste, kvæg og krondyr påvirker vegetationen gennem naturlig fødesøgning og bevægelse med minimal menneskelig indgriben.

Etableringen af de kommende danske naturnationalparker (NNP) har skabt en samfundsdebat om, hvorvidt heste kan forvaltes som vilde individer uden dagligt tilsyn, samtidigt med at der opretholdes forsvarlig dyrevelfærd. Den Danske Dyrlegeforening (DDD) understreger, at dyr bag hegn fortsat er tamdyr under menneskeligt ansvar (1). Dette rejser veterinærfaglige og etiske problemstillinger om hestenes trivsel (2).

NNP-konceptet bygger på ønsket om selv bærende natur, hvor helårsgræsning skal fremme biodiversitet. Derfor ønsker Naturstyrelsen (NST) at begrænse tilskuds fodring og håndtering, da det vurderes at forstyrre de naturlige processer, som projekterne tilstræber. Forvaltningen befinder sig i en gråzone, hvor NST kan ansøge Styrelsen for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri (FVST) om dispensation fra dyrevelfærdsloven.

Formålet med denne artikel er at vurdere, om forsvarlig dyrevelfærd kan sikres, når heste forvaltes på besætningsniveau uden dagligt tilsyn og fodring. Hypotesen er, at forsvarlig dyrevelfærd ikke kan opretholdes ved en dispensation fra dyrevelfærdslovens paragraffer om tilsyn og fodring.

Baggrund: Naturnationalparker som ramme for hestehold

NNP er nye statsligt forvaltede naturområder, hvor helårsgræsning med store planteædere skal fremme biodiversitet. 21 NNP etableres inden 2030 og adskiller sig fra eksisterende naturplejeprojekter ved ingen krav om skov- og

landbrugsdrift samt krav om offentlig adgang, og at vildtet skal kunne forcere hegnet. Helårsgræsning kræver et naturligt og tilstrækkeligt fødegrundlag jævnfør naturbeskyttelsesloven (LBK nr. 927 af 28/06/2024) § 61 – og projektbeskrivelser skal dokumentere områdets bæreevne.

Historisk set har naturbeskyttelse ofte kollideret med dyrevelfærdsvidenskab, hvilket har udløst etiske debatter om prioritering af arter og økosystemer frem for individets velbefindende (3). Heste anvendes flere steder til naturpleje, men der er debat om belægningsgrad (4).

I artiklen anvendes betegnelsen fritgående heste om domesticerede heste i indhegnede naturplejeprojekter under tilsyn, mens betegnelsen fritlevende heste reserveres til egentligt vilde bestande uden ejerskab eller indhegning. Bestande med fritgående heste indgår i naturplejeprojekter med forskellige forvaltningsstrategier og velfærdsmæssige udfordringer (5).

Placering og fødegrundlag

Danmarks jordbund varierer betydeligt, og Aarhus Universitet (AU) har udarbejdet et jordtypekort, der viser store forskelle i potentielt næringsindhold (6, 7). International Union for Conservation of Nature (IUCN) har vurderet fem af parkerne – Tranum, Fussingø, Stråsø, Gribskov og Almindingen – og konkluderer, at de generelt lever op til IUCNs standarder for beskyttet natur gennem ophør af skov- og landbrugsdrift samt indførelse af helårsafgræsning. Der vil blive opført dyrehegn omkring NNP'erne med det formål at holde de udsatte dyr inde, og samtidig angives det, at øvrigt dyrevildt som rådyr, ræv, grævling, ulv mv. vil kunne passere via åbninger

nederst i hegnet (8). Velforvaltede græsarealer angives at kunne bidrage til at berige miljøet for lokale insekter, fugle og pattedyr (9).

Lovgivning og etiske rammer

Forvaltningen af fritgående heste i NNP er underlagt dyrevelfærdsloven (LBK nr. 994 af 30/06/2025), som regulerer interaktionen mellem mennesker og dyr for at forhindre misrøgt og sikre, at selskabs- og landbrugsdyr passes i overensstemmelse med deres fysiologiske og adfærdsmæssige behov jævnfør § 3 og § 9 (10). Bestemmelserne suppleres af bekendtgørelsen om mindstekrav til hold af heste (BEK nr. 1746 af 30/11/2020), som præciserer, at tilsynet skal omfatte en sundhedsmæssig vurdering, selv når de går på græs jævnfør §§22-24. Dette udelukker principielt mulighed for dispensationsmuligheder fra dagligt tilsyn samt krav om tilskuds fodring ved fødemangel.

Dyrevelfærdslovens § 20 a giver mulighed for, at ministeren kan undtage bestemte dyrehold fra § 3 og § 9, stk. 1 og stk. 2, når det sker af hensyn til natur og biodiversitet. Denne dispensationsmulighed er central for NNP, som NST har fået tildelt i juni 2025 til NNP Fussingø og Gribskov. Dispensationen indebærer, at kvæget skal tilses på besætningsniveau fem gange om ugen og mindst hver anden dag. Der er derimod ikke givet dispensation fra § 3 vedrørende fodringsansvaret, og dyrene skal fortsat støttedres ved behov i henhold til NSTs beredskabsplan.

Dyrlægeoven (LBK nr. 64 af 19/01/2024) fastsætter de juridiske og faglige rammer for veterinærer.

Dyrlægeløftet forpligter dyrlægen til at til at handle ærligt, fagligt korrekt og

beskytte dyr mod lidelse. Dyrlæger er forpligtet til at yde den første nødvendige hjælp til alvorligt tilskadekomne dyr, herunder alvorlige sygdomme og fødselshjælp jf. § 9. Dyrlægen kan få frataget sin autorisation jf. § 18 ved grov uduelighed eller jf. § 23, hvis dyrlægens handlinger udgør fare for dyrevelfærden.

De vigtigste fysiologiske og adfærdsmæssige krav

Heste (*Equus ferus*) anvendes i europæiske rewildingprojekter på grund af deres evne til at regulere vegetationen og bidrage til genopretning af naturlige økosystemer. Tamheste (*Equus ferus caballus*) holdes primært i intensive systemer, mens kun få populationer forvaltes ekstensivt og betragtes som fritgående (10).

Lovgivningen indenfor dyrevelfærdsområdet bygger på faglige vurderinger af velfærd, hvor der ofte afspejles en afvejning mellem dyrenes behov og menneskelige interesser (11). Neurologiske og adfærdsmæssige studier har dokumenteret, at dyr kan opleve negative affekti-

ve tilstande som smerte, frygt, tørst og sult (12). Velfærd defineres som et dyrs evne til at tilpasse sig de miljømæssige betingelser, som det lever under (13).

Dyrevelfærd vurderes ved hjælp af valide og reproducerbare velfærdsindikatorer (11). Animal Welfare Indicators (AWIN) er et EU-finansieret projekt, der har udviklet praktiske retningslinjer for vurdering af hestevelfærd ved hjælp af velfærdsindikatorer og standardiserede protokoller. Dette er udviklet til brug i praksis og bygger på validerede indikatorer for huld, læsioner, halthed, adfærd og interaktioner i flokken (14).

Huldvurdering, også kendt som body condition score (BCS), er en central velfærdsmonitorering ved hjælp af inspektion og palpation af fedtdepoter og knoglefremspring. Studier viser, at selv erfarne fagpersoner kan fejlvurdere huld på afstand, særligt i vinterperioder, hvor pelsen kan skjule knoglefremspring og muskelatrofi (5).

Fem-domænemodellen er en videnskabelig model til vurdering af dyrevelfærd, som består af fire fysiske /funktio-

nelle domæner, ernæring, miljø, sundhed og adfærd, som påvirker den femte, der angår dyrets mentale tilstande (12). Modellen fremhæver, at negative mentale tilstande som smerte, sult, tørst og frygt kan opstå som konsekvens af ubalance i de øvrige domæner. Fysiologiske mangler eller forstyrrelser i sociale strukturer vil påvirke hestens mentale trivsel negativt.

Friheder som grundlag for lovgivning

De fem friheder er principper for dyrevelfærd, der fokuserer på at undgå negative tilstande, mens de fem domæner er en videreudvikling heraf, som tilstræber positiv velfærd for det enkelte dyr med fokus på ernæring, miljø, sundhed, adfærd og mentalt helbred (14).

Ernæring

Fritgående heste bruger op til 16 timer i døgnet på fouragering. Manglende adgang til grovfoder kan føre til mavesår og adfærdsforstyrrelser. Heste skal have konstant adgang til frisk vand, da dehy-

drering hurtigt påvirker både fysiologi og adfærd negativt (13). Heste er flokdyr med behov for stabil social flokstruktur, og en for høj dyretæthed fører til aggression og stress, da indhegning begrænser naturlig vandring (15).

Racer som Exmoor-ponyer og Konik-hestene har vist høj tilpasningsevne til naturlige forhold og anvendes derfor hyppigt i naturplejeprojekter, men de er fortsat domesticerede og præget af kunstig selektion styret af mennesker (3). Vægttab, især om vinteren, er et velkendt problem i ekstensivt hestehold grundet mangel på passende føderesourcer til dyrene.

Heste foretrækker lav grøn plantevækst og undgår visne græstuer. Foderbehovet ændres efter årstid, og i koldt vejr kan foderbehovet stige med 25-50 % eller mere (15). Deres fordøjelsesfysiologi og -anatomi er tilpasset en fiberrig kost med lavt indhold af stivelse og energi primært bestående af strukturfoder, hvilket er afgørende for en velfungerende fordøjelse (16). Forhøjet kulhydratindtag kan føre til laminitis og

metaboliske problemer, mens uregelmæssigt foderindtag fører til dysregulering og øger dermed risiko for mavesår og parasitbelastning (3).

Parasitbelastning

Heste skaber naturligt latrinområder, hvor gødning afsættes, og næringsområder, hvor de æder som selektive græssere (9). En lav belægningsgrad (antal dyr pr. ha) reducerer latrinområder, og dermed kan en lavere belægningsgrad sænke parasitrisiko (15). Fysisk skade betragtes som en af de primære årsager til velfærdssvækkelse, da de påvirker individet (17).

Smerte- og skadevurdering

Smerter hos dyr er en ubehagelig sensorisk og følelsesmæssig oplevelse samt et betydeligt velfærdsproblem (5). Identificering af adfærdsmønstre og monitorering af smerte er afgørende for optimal behandling af heste (12). Et studie har konkluderet, at hestes smerteudtryk, også kendt som equine painface, kan anvendes til at erkende smerte hos heste (18). Som dyrebaseret smertemærke

anvendes halthed og kompromitterede gangscoringsvurderinger (5).

Den mest anerkendte halthedsskala er udviklet af American Association of Equine Practitioners. Grad 1 er svær at anerkende, mens en grad 3 og 4 kan erkendes i skridt og trav, og grad 5 er støt-tehalt (19). En halthedsskala er vanskelig at anvende i naturplejeprojekter med fritgående heste, hvor fysisk håndtering ikke er mulig, og hvor dyrene ikke tilses på individniveau.

Frihed til normal og naturlig adfærd

Adfærd og mental tilstand kræver trænet observation. Flokstruktur og arealstørrelse kan kompromitteres ved for høj eller for lav dyretæthed (13), og fysiske skader som halthed, sygdom eller reproduktionsproblemer overses. Reproduktion i naturplejeprojekter uden øget overvågning i sæsonen kan medføre risiko for øget dødelighed hos hopper og føl grundet komplikationer. Derudover kan bindingen mellem hoppen og føllet mislykkes, og føllets overlevelsesmuligheder reduceres. Studier anbefaler

derfor, at drægtighed og foling overvåges, også i systemer med begrænset menneskelig kontakt (20).

Diskussion – dyrevelfærdsvurdering i ekstensive systemer

Velfærdsrisiko i NNP

De kommende NNP udgør en kompleks ramme for hestehold, hvor biologiske og forvaltningsmæssige forhold skal balanceres med dyrevelfærdslovens krav. Jordbundstypen varierer i Danmark, og denne variation har direkte betydning for vegetationens næringsindhold og dermed hestenes mulighed for at opretholde et stabilt huld gennem året. I områder med lav bæreevne vil risikoen for sult, væggtab og konkurrence blandt hestene om ressourcer være forhøjet, særligt i vinterperioder, hvor adgang til føde og frostfrit vand kan skabe fatale udfordringer. Indhegningen begrænser hestenes naturlige muligheder for vandring og kan føre til lokalt forhøjet græsningstryk, hvilket påvirker både fødegrundlag og øger parasitbelastning.

Lovgivningskrav og dispensationsudfordringer

Dispensationsordningen i dyrevelfærdslovens § 20 a er ikke kun et juridisk spørgsmål, men også et faglig og etisk spørgsmål. Et væsentligt dilemma opstår, når FVST som statslig myndighed skal godkende en dispensationsansøgning fra en anden statslig enhed, NST. Det udfordrer retssikkerheden og skaber risiko for interessekonflikter, hvor statslige projekter kan opnå undtagelser fra lovkrav, som almindelige hestehold er forpligtet til at overholde.

Velfærdsvurdering

Vurdering af hestevelfærd i ekstensive systemer kræver metoder, der kan identificere både fysiske og mentale velfærdsproblemer uden håndtering af

det enkelte dyr. AWIN-protokollen og fem-domænemodellen giver et systemisk og fagligt grundlag for vurdering af, om hestene kan klare de miljømæssige forhold, de udsættes for. Begge modeller understreger, at velfærd ikke kan vurderes eller sikres uden løbende observation af det enkelte dyr. I naturplejeprojekter, hvor hestene ikke håndteres, er palpation ikke mulig, og tæt vinterpels kan skjule væggtab, knoglefremspring og muskelatrofi. Studier viser, at erfarne fagpersoner kan fejlvurdere huld ved inspektion på afstand, hvilket øger risikoen for, at kritiske tilstande opdages for sent. Dagligt tilsyn på enkeltdyrsniveau er afgørende for identifikation af begyndende mistrivsel i form af halthed, skader, sygdom og reproduktionsproblemer.

Etisk dilemma i dyrlægens rolle

Hestehold i naturplejeprojekter rejser væsentlige etiske spørgsmål. Evidens fra eksisterende projekters problemstillinger viser, at mangelfuld intervention og utilstrækkelig overvågning kan medføre alvorlige velfærdsproblemer, især under vinterlige forhold og ved ressourcemangel (5). Når domesticerede dyr udsættes for vilkår, der ikke lever op til gældende minimumskrav, opstår et etisk dilemma, hvor hensynet til naturforvaltning risikerer at ske på bekostning af individets trivsel. Uden veterinærfaglig inddragelse i både planlægning og drift risikerer projekterne at overse væsentlige velfærdsrisici for hestene.

Ved dyrlægers arbejde med dyr i NNP er centrale paragraffer i dyrlægeloven relevante, da de regulerer autorisation, ansvar, tilsyn, medicinanvendelse og velfærdspligter i ekstensive systemer. Samlet understøtter forholdene behovet for dagligt tilsyn på individniveau og tilskudsfodring ved behov.

Perspektivering og konklusion

Litteraturstudiet har undersøgt, hvordan forvaltningen af de kommende NNP med dispensation kan påvirke dyrenes trivsel og sundhed under ekstensive forhold. Gennem videnskabelige artikler, projektbeskrivelser og faglige rapporter fremgår det tydeligt, at fraværet af dagligt tilsyn på enkeltdyrsniveau samt tilskudsfodring stiller højere krav til arealets bæreevne, overvågningsstrategi og forvaltningsplaner end hidtil. Der eksisterer allerede omfattende praksisviden fra nationale og internationale naturplejeprojekter, som kan bidrage til systematisk indsamling af langtidssdata

Fødegrundlaget i NNP skal vurderes nøje, både kvantitativt og kvalitativt.

om dette. Begrænsning af hestenes naturlige adfærd ved fx for små arealer og manglende terrænvariation vil komplicere velfærd og øge risikoen for adfærdsforstyrrelser. Det understreger, at fødegrundlaget i NNP skal vurderes nøje, både kvantitativt og kvalitativt.

Da dette litteraturstudie er uden feltdata, er der behov for videre forskning i validering af visuelle velfærdsindikatorer, langtidseffekter for hestenes sundhed og adfærd. Det har ikke været muligt at dokumentere, at forsvarlig dyrevelfærd kan opretholdes i NNP under de forvaltningsvilkår, som en dispensationsordning indeholder. Der er behov for klare retningslinjer, gennemsigtig forvaltningsplan og veterinærfaglig inddragelse, hvis dyr skal indgå i naturplejeprojekter på et fagligt og etisk forsvarligt grundlag. Herunder langtidssudier af dyrevelfærd i naturplejeprojekter koblet op på effekten af sæsonvariation, reproduktion og social struktur i flokken.

Fremtidig forskning bør undersøge kombination af fodringsstrategier og arealtilpasning, især i næringsfattige landskaber med lav bæreevne og høj konkurrence om ressourcer. Obduktion af selvdøde og aflivede heste bør indgå for viden om sundhedstilstanden i naturplejeprojekter. Studiet peger på, at fremtidens naturplejeprojekter og rewilding i Danmark bedst vil kunne lykkes, hvis dyrevelfærd integreres som en ufravigelig del af naturforvaltningen. Indtil de nødvendige rammer er på plads frarådes det, at dyrene udelukkende tilses på besætningsniveau og uden supplerende fodring ved behov. ■

Hent artiklen
referencer
på dvt.ddd.dk

